

Bibliografia

Michał Mikołajczak

Plan seminarium

- Wprowadzenie
- Normy bibliograficzne
- Podstawowe pojęcia
- Ogólne zasady sporządzania bibliografii
- Redagowanie bibliografii
- Rodzaje bibliografii
- Narzędzia

Wprowadzenie

Pisząc pracę naukową, magisterską, seminaryjną etc. autor powinien zwrócić szczególną uwagę na bibliografię załącznikową, zwaną inaczej *literaturą przedmiotu*. Dotyczy ona materiałów źródłowych wykorzystanych podczas pisania pracy.

Uwaga!

Nie uwzględnienie źródeł informacji szkodzi wiarygodności autora, który w przypadku udowodnionego plagiatu może nawet zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej.

Wprowadzenie

Cel:

Opis bibliograficzny jest rozumiany jako uporządkowany zespół danych o dokumencie, na podstawie których możliwa jest jego jednoznaczna identyfikacja.

Forma:

Realizacja opisu dokumentów źródłowych nie jest dowolna, lecz odbywa się podług ustalonych i zaakceptowanych norm międzynarodowych.

Kluczowe normy tworzenia opisu dokumentacji źródłowej

- PN-ISO 690: 2002 (materiały drukowane)
Obejmuje dokumentację i przypisy bibliograficzne. Dotyczy to:
 - zawartości
 - formy
 - struktury
- PN-ISO 690-2: 1999 (dokumenty elektroniczne)
 - dokumentacja
 - informacja
 - przypisy

Pozostałe normy

- PN-76/N-1150 Zasady skracania tytułów czasopism i wydawnictw zbiorowych
- PN-85/N-01158 Skróty wyrazów i wyrażeń w opisie bibliograficznym i katalogowym
- PN-68/N-01178 Przepisy bibliograficzne. Skróty wyrazów typowych w tytułach czasopism i wydawnictw zbiorowych
- PN-ISO 2108: 1997 Informacja i dokumentacja - Międzynarodowy znormalizowany numer książki (ISBN)
- PN-ISO 3297: 2001 Informacja i dokumentacja - Międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych (ISSN)
- PN-79/N-01222/07 Kompozycja wydawnicza książki. Bibliografia załącznikowa
- PN-78/N-01222/04 Kompozycja wydawnicza książki. Materiały uzupełniające tekst główny
- ...

Podstawowe pojęcia stosowane w opisie bibliograficznym

- **akronim** - wyraz utworzony sztucznie z pierwszych liter kilku wyrazów, np. BMW (Bayerische Motorenwerke), CPN, WI etc.
- **bibliografia załącznikowa** - wykaz dokumentów cytowanych i/lub wykorzystanych przez autora dzieła bądź tylko związanych z tematem dzieła
- **ciało zbiorowe (autor korporatywny)** - organizacja, grupa osób i/lub organizacji, występujące pod nazwą własną, jednoznacznie je identyfikującą (instytucje, stowarzyszenia organizacje, konferencje)
- **dokument elektroniczny** - dokument istniejący w postaci elektronicznej, dostępny za pośrednictwem techniki komputerowej
- **dokument offline** - dokument zapisany na nośniku fizycznym (dyskietka, CD-ROM) w dostępie lokalnym
- **dokument online** - dostęp zdalny, dokument dostępny w Internecie

Podstawowe pojęcia stosowane w opisie bibliograficznym (2)

- **ISBN** - Międzynarodowy Znormalizowany Numer Książki
- **ISSN** - Międzynarodowy Znormalizowany Numer Wydawnictw Ciągłych
- **kryptonim** - litera lub wyraz maskujące właściwą nazwę czegoś lub nazwisko osoby
- **nośnik fizyczny** - przedmiot, w którym można zapisać dane oraz z którego można te dane uzyskać, przeznaczony do włożenia przez użytkownika do komputera lub urządzenia peryferyjnego podłączonego do komputera (dysk, dyskietka, CD-ROM)

Podstawowe pojęcia stosowane w opisie bibliograficznym (3)

- **opis bibliograficzny** - zespół danych o cechach dokumentu, niezbędnych do jego identyfikacji oraz informacje uzupełniające, które mogą być dodawane dla bliższego scharakteryzowania dokumentu
- **przypis bibliograficzny** - krótkie objaśnienia do wyrazów, zwrotów lub fragmentów tekstu cytowanego przez autora publikacji
- **rekord bibliograficzny** - grupa danych przeważnie traktowana jako całość np. przy książkach jest to: autor, tytuł, tytuł serii, wydawca, rok, hasło przedmiotowe, ISBN Przy artykułach z czasopism jest to: tytuł, autor, adnotacja, tytuł czasopisma, rocznik, hasło przedmiotowe
- **rozdział** - numerowany i/lub zatytułowany dział dokumentu piśmienniczego, w zasadzie samodzielny, lecz związany z działami, które go poprzedzają i/lub następują po nim
- **wydawca** - osoba lub organizacja odpowiedzialna za produkcję i rozpowszechnianie dokumentu
- **wydawnictwo zbiorowe** - wydawnictwo ciągle ukazujące się najczęściej nieregularnie, składające się z tomów opatrzonych tym samym tytułem i kolejną numeracją, zawierających zazwyczaj kilka lub kilkanaście prac wydanych ewentualnie w postaci oddzielnych zeszytów

Podstawowe pojęcia stosowane w opisie bibliograficznym (4)

- **wydawnictwo ciągłe** - wydawnictwo ukazujące się częściami (zwykle oznaczonymi numerami lub chronologicznie), w określonych lub nieokreślonych odstępach czasu, związanych wspólnym tytułem, o określonym charakterze; w zamierzeniu wydawniczym nie przewiduje się jego zakończenia
 - **artykuł** - niezależna jednostka stanowiąca część dokumentu
 - **tytuł kluczowy** - nazwa nadana wydawnictwu ciągłemu w Międzynarodowym Systemie Informacji o Wydawnictwach Ciągłych (ISDS)
- **wydawnictwo zwarte** - dzieło stanowiące zamkniętą całość (jedno lub wielotomowe), niezależnie od tego, czy ukazuje się od razu w całości, czy poszczególnymi tomami
 - **tytuł** - wyraz lub wyrażenie zazwyczaj występujące na dokumencie, ułatwiające powoływanie się na dany dokument, służące do jego identyfikacji i odróżniające go często (choć nie zawsze) od każdego innego dokumentu
 - **podtytuł** - wyraz lub wyrażenie uzupełniające tytuł właściwy

Przykładowe zastosowanie pojęć w bibliografii

WOLSKA, Katarzyna, RUDAŚ Paweł, JAKUBCZAK Antoni. Reduction in the Adherence of Pseudomonas aeruginosa to Human Buccal Epithelial Cells with Neuraminidase Inhibition W: Polish Journal of Microbiology [online]. 2005 Vol. 54, no 1 [dostęp: 10 kwietnia 2005]. Dostępny w Internecie : <http://www.pjm.microbiology.pl/contents/vol5412005073.pdf>

vide: Artykuły w elektronicznych wydawnictwach

Ogólne zasady sporządzania bibliografii

1. Źródło danych: karta tytułowa lub odpowiednik (np. etykieta płyty CD)
2. Kolejność elementów opisu (wg. specyfikacji dla rodzaju)
3. Język i pisownia (adekwatność i konsekwencja)
 - ♦ transliteracja
4. Skróty
 - ♦ redukcja imion autorów i redaktorów do inicjałów
 - ♦ tytuły wydawnictw ciągłych (czasopism)
 - ♦ wykaz skrótów (nie dotyczy tych powszechnie używanych)

Ogólne zasady sporządzania bibliografii (2)

5. Wyróżnienia graficzne i interpunkcja

- ♦ bibliografia załącznikowa i przypisy (jednolitość)
- ♦ przejrzystość
- ♦ oszczędność użycia
- ♦ wyróżnienia nazwy autora i/lub tytułu dokumentu / czasopisma
- ♦ różne elementy opisu powinny być wyróżniane w niejednakowy sposób

6. Uzupełnienia i sprostowania

- ♦ sprostowanie oczywistych błędów w źródle
- ♦ dodatkowe elementy w nawiasach kwadratowych po modyfikowanym elemencie

Rudymen tarne zasady redagowania bibliografii

- Jedna pozycja bibliografii powinna zawierać opis dokładnie jednego dokumentu.
- Uporządkowanie:
 - alfabetyczne
 - tematyczne (wg kryteriów treściowych)
 - wg kryteriów formalnych (np. rodzaju dokumentu)

W obrębie grup zaleca się alfabetyczny lub chronologiczny układ pozycji.

- Lokalizacja bibliografii w pracy:
 - po tekście głównym i materiałach uzupełniających
 - przed materiałami informacyjno pomocniczymi (np. słownikami, spisem treści itp.)
 - dopuszczalne również po poszczególnych rozdziałach

Rodzaje bibliografii załącznikowej

1. Przypisy dotyczące książki (do trzech autorów), pracy zbiorowej
2. Przypisy dotyczące fragmentu książki
3. Przypisy dotyczące artykułu w książce (np. referat zamieszczony w materiałach konferencyjnych)
4. Przypisy dotyczące całości czasopisma
5. Przypisy dotyczące artykułu w czasopiśmie
6. Przypisy dotyczące dokumentów elektronicznych i ich części

1. Przypisy dotyczące książki, pracy zbiorowej

- **Odpowiedzialność główna:** autor (możliwy skrót imienia) lub ciało zbiorowe
 - dla wielu autorów (powyżej trzech) podaje się pierwszego i dodaje skrót „et al.” bądź „i in.”
 - dla pracy zbiorowej dopuszcza się podanie nazwy redaktora, skrót „red.”
- **Tytuł:** forma taka jak w źródle
- **Odpowiedzialność drugorzędna:** redaktorzy, tłumacze itd.
- **Wydanie:** liczebniki zapisuje się cyframi arabskimi
- **Miejsce wydania:** oryginalna nazwa miasta
- **Wydawca**
- **Data wydania:** rok; gdy nieokreślony to data copyright bądź druku ze skrótem „ca.”
- **Objętość:** liczba stron lub woluminów (w wypadku książek wielotomowych)
- **Seria:** nazwa i numeracja jak na dokumencie
- **Uwagi:** dodatkowe informacje
- **Numer znormalizowany:** ISBN

1. Przypisy dotyczące książki, pracy zbiorowej - przykłady

Przykład 1

PUŁŁO, Andrzej. *Prace magisterskie i licencjackie : wskazówki dla studentów.* Wyd. 2. Warszawa : Wydawnictwa Prawnicze PWN, 2001. 108 s. ISBN 83-88296-55-8

Przykład 2

***Dynamika transformacji polskiej gospodarki.* Praca zbiorowa pod kier. nauk. Marka Belki i Witolda Trzeciakowskiego. Wyd. 1. Warszawa : Poltext, 1997. 2 vol. ISBN 83-86890-22-3**

2. Przypisy dotyczące fragmentu książki

Właściwa identyfikacja części książki źródłowej następuje po odpowiednich elementach dotyczących całości źródła.

- **Odpowiedzialność główna:** autor (bądź skrót) lub ciało zbiorowe
 - dla wielu autorów (powyżej trzech) podaje się pierwszego i dodaje skrót „et al.” bądź „i in.”
- **Tytuł dokumentu macierzystego:** forma taka jak w źródle
- **Wydanie:** liczebniki zapisuje się cyframi arabskimi
- **Numeracja części:** numer tomu, części
- **Odpowiedzialność drugorzędna:** redaktorzy, tłumacze itd.
- **Miejsce wydania:** oryginalna nazwa miasta
- **Wydawca**
- **Data wydania:** rok; gdy nieokreślony to data copyright bądź druku ze skrótem „ca.”
- **Lokalizacja w obrębie dokumentu macierzystego:** numer rozdziału, pierwsze trzy wyrazy tytułu, strony

2. Przypisy dotyczące fragmentu książki - przykłady

Przykład 1

OWSIAK, Stanisław *Finanse publiczne : teoria i praktyka*. Wyd. 2, uaktual. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. Część 2, Finanse publiczne w okresie transformacji w Polsce, s. 295-366.

Przykład 2

JAKÓBIK, Witold. *Zmiany systemowe a struktura gospodarki w Polsce*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. Rozdz. 3, Zmiany strukturalne..., s. 97-138.

3. Przypisy dotyczące artykułu w książce

Elementy przypisu dotyczące artykułu podaje się przed danymi przypisu odnoszącymi się do całości książki i oddziela za pomocą „In” lub „W”.

- **Odpowiedzialność główna:** autor artykułu (możliwy skrót imienia)
- **Tytuł artykułu:** w formie występującej w źródle
- **Odpowiedzialność główna:** autor książki (możliwy skrót imienia)
- **Tytuł książki:** forma taka jak w źródle
- **Wydanie:** liczebniki zapisuje się cyframi arabskimi
- **Miejsce wydania:** oryginalna nazwa miasta
- **Wydawca**
- **Data wydania:** rok; gdy nieokreślony to data copyright bądź druku ze skrótem „ca.”
- **Lokalizacja w obrębie dokumentu macierzystego:** strony, na których został zamieszczony

3. Przypisy dotyczące artykułu w książce - przykład

SZAŁKOWSKI, Adam. Kapitał intelektualny menedżera personalnego jako czynnik rozwoju przedsiębiorstwa. W: *Zarządzanie wiedzą a procesy restrukturyzacji i rozwoju przedsiębiorstw : materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Krynica, 26-28 października 2000 roku*. Kraków : s.n., 2000, s. 156-161.

4. Przypisy dotyczące całości czasopisma

- **Tytuł:** w formie występującej w źródle
- **Odpowiedzialność:** redaktor, ciało zbiorowe itp.
- **Wydanie:** liczebniki zapisuje się cyframi arabskimi
- **Oznaczenie zeszytu:** daty i/lub numery (jeśli czasopismo się wciąż ukazuje to numer zeszytu, w innym razie numer pierwszego i ostatniego zeszytu)
- **Miejsce wydania:** oryginalna nazwa miasta
- **Wydawca**
- **Data wydania:** rok; gdy nieokreślony to data copyright bądź druku ze skrótem „ca.”
- **Seria:** nazwa i numeracja jak na dokumencie
- **Uwagi:** dodatkowe informacje
- **Numer znormalizowany:** ISSN

4. Przypisy dotyczące całości czasopisma - przykłady

Przykład 1

***Bank i Kredyt.* L. Laskowski - redaktor naczelny. Styczeń 1970 nr 1-.
Warszawa : Państw. Wydaw. Ekonomiczne, 1970-. ISSN 0137-5520.**

Przykład 2

***Zagadnienia Informacji Naukowej.* Instytut Informacji Naukowej i Studiów
Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Stowarzyszenie Bibliotekarzy
Polskich. 2000 nr 2 (76). Warszawa : Wydawnictwo SBP, 2000. ISSN 0324-8194.**

5. Przypisy dotyczące artykułu w czasopiśmie

- **Odpowiedzialność główna:** autor artykułu (dopuszczalny skrót imienia)
- **Tytuł artykułu:** w formie występującej w źródle
- **Odpowiedzialność drugorzędna:** redaktorzy, ilustratorzy, tłumacze itp.
- **Tytuł czasopisma:** w formie występującej w źródle
- **Wydanie:** liczebniki zapisuje się cyframi arabskimi
- **Lokalizacja w obrębie dokumentu macierzystego:** rok, oznaczenie zeszytu, strony, na których artykuł został zamieszczony

5. Przypisy dotyczące artykułu w czasopiśmie - przykład

KRUSZKA, Michał. WTO i usługi finansowe: zobowiązania europejskich państw okresu transformacji. *Bank i Kredyt*. Sierpień 2003, nr 8, s. 13-24.

6. Przypisy dotyczące dokumentów elektronicznych i ich części

Zasady obowiązujące w ramach przyjętej normy obejmują przypisy dotyczące baz danych, programów komputerowych, elektronicznych wydawnictw, biuletynów elektronicznych i innych systemów elektronicznego komunikowania się (np. listy dyskusyjne) oraz artykułów i fragmentów tych dokumentów.

Norma uwzględnia następujące formy cytowania:

- całości e-książki
- fragmentu e-książki
- artykułu z e-czasopisma (np. archiwa e-czasopism)

6. Przypisy dotyczące dokumentów elektronicznych i ich części – opis całości e-książki

- **Odpowiedzialność główna:** autor (dopuszczalny skrót imienia) lub ciało zbiorowe
- **Tytuł:** forma taka jak w źródle
- **Typ nośnika:** podawany w nawiasach kwadratowych; [online], [CD-ROM], [dyskietka]
- **Wydanie:** wydanie, wersja (np. wyd. 5, wersja 3.5)
- **Miejsce wydania:** w oryginalnym języku bądź w nawiasach kwadratowych, gdy informacja spoza źródła
- **Wydawca:** nazwa pełna lub skrócona
- **Data wydania:** rok; gdy nieokreślony to data copyright; dla źródeł dostępnych online istniejących ponad rok można pominąć to pole
- **Data aktualizacji:** data (jeśli znana)
- **Data dostępu:** w przypadku dokumentów online
- **Warunki dostępu:** w przypadku dokumentów online
- **Numer znormalizowany:** ISBN

6. Przypisy dotyczące dokumentów elektronicznych i ich części – opis całości e-książki - przykłady

Przykład 1

**Kopaliński, W. Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych [CD-ROM].
Wersja 1.0.3.16 Łódź: PRO-media CD, 1998. Aktualizowane w dniu 25.11.1998.
ISBN 83-7231-731-3.**

Przykład 2

WIEM 2001 [on-line]. Edycja 2001. [Bielsko-Biała]: Onet.pl SA
[dostęp: 27 marca 2003]. Dostępny w Internecie: <<http://wiem.onet.pl>>.

6. Przypisy dotyczące dokumentów elektronicznych i ich części – opis fragmentu e-książki

- **Odpowiedzialność główna:** autor (dopuszczalny skrót imienia) lub ciało zbiorowe
- **Tytuł:** tytuł dokumentu macierzystego
- **Typ nośnika:** podawany w nawiasach kwadratowych; [online], [CD-ROM], [dyskietka]
- **Wydanie:** wydanie, wersja (np. wyd. 5, wersja 3.5)
- **Miejsce wydania:** w oryginalnym języku bądź w nawiasach kwadratowych, gdy informacja spoza źródła
- **Wydawca:** nazwa pełna lub skrócona
- **Data wydania:** rok; gdy nieokreślony to data copyright; dla źródeł dostępnych online istniejących ponad rok można pominąć to pole
- **Data aktualizacji:** data (jeśli znana)
- **Dostępu dostępu:** w przypadku dokumentów online
- **Tytuł fragmentu:**
- **Lokalizacja w obrębie dokumentu macierzystego:** gdy format dokumentu uwzględnia stronicowanie (np. strony w pdf)
- **Warunki dostępu:** dla dokumentów online
- **Numer znormalizowany:** ISBN

6. Przypisy dotyczące dokumentów elektronicznych i ich części – opis fragmentu e-książki – przykład

Kopaliński, Wł. Wielki multimedialny słownik Władysława Kopalińskiego [CD-ROM].
Wersja 1.00.000 Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA 2000. Słownik
eponimów czyli wyrazów odimiennych. ISBN 83-01-13194-2.

6. Przypisy dotyczące dokumentów elektronicznych i ich części – opis artykułu z e-czasopisma

- **Odpowiedzialność główna (artykułu):** autor (dopuszczalny skrót imienia) lub ciało zbiorowe
- **Tytuł artykułu:** forma taka jak w źródle
- **Tytuł (czasopisma):** stosuje się wyróżnienia topograficzne, interpunkcję lub wyrażenia jak „In”
- **Typ nośnika:** podawany w nawiasach kwadratowych; [online], [CD-ROM], [dyskietka]
- **Wydanie:** wydanie, wersja (np. wyd. 5, wersja 3.5)
- **Oznaczenie zeszytu:** miesiąc, rok itp. wraz z numerem tomu, zeszytu etc.
- **Data aktualizacji:** data (jeśli znana)
- **Data dostępu:** dla dokumentów online
- **Lokalizacja w obrębie dokumentu macierzystego:** gdy format dokumentu uwzględnia stronicowanie (np. strony w pdf)
- **Warunki dostępu:** w przypadku dokumentów online
- **Numer znormalizowany:** ISSN

6. Przypisy dotyczące dokumentów elektronicznych i ich części – opis artykułu z e-czasopisma - przykłady

Przykład 1

Bobińska, Maria. Ryzykowny kurs. W: *Gazeta Prawna* [online]. 2002-06-03, nr 105/2002 [dostęp 27 marca 2003]. s. 2. Dostępny w Internecie: <<http://archiwum.infor.pl/gp/index.php?str=s&P180=I02.2002.105.00000020a>>. ISSN 1232-6712

Przykład 2

Tadeusiewicz, Ryszard. Informacja o utworzeniu, a także o celach i sposobach działania Polskiej Biblioteki Internetowej : Do wiadomości Rektorów-Członków KRASP. W: *Biuletyn EBIB* [online]. Nr 2/2003 (42) luty. [dostęp 28 marca 2003]. Dostępny w Internecie: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2003/42/tadeusiewicz.php>>. ISSN 1507-7187

Narzędzia do tworzenia bibliografii

- Powody użycia:
 - rozrastające się przypisy bibliograficzne
 - problemy z aktualizacją danych
 - mechanizmy filtrujące i sortujące
 - konwersja do innych formatów, np. XML, pdf
 - publikacja na stronach WWW
 - względy estetyczne
- Prolib, Expertus, BibTex

BibTeX

- BibTeX (autorstwa Orena Patashnika, część systemu TeX) adresowany jest do użytkowników LaTeX
- Formaty:
 - wbudowane, np: html, tekst jednolity
 - generowane (template): html, rtf
- Zalety:
 - pozwala filtrować i sortować według dowolnie wybranego pola
 - umożliwia zapis znaków diakrytycznych, np. ö : `\{o} - ö`
 - umożliwia definiowanie własnych pól
 - automatyzacja procesu tworzenia bibliografii
- Wady:
 - problematyczne przedstawianie polskich znaków, np.: `{\L}o{\l's}` dla Łoś
 - opanowanie składni wymaga czasu i konsekwencji

BibTeX (2)

- Jak to działa?

- cytowanie: `\cite {cos_tam}`
- tworzenie bibliografii:

```
\bibliography {cos_tam, cos_tam_2}  
\bibliographystyle {plalpha}
```

- BibTeX przygotowuje plik z bibliografią gotowy do wykonania w LaTeX
- Do skomponowania jednej bibliografii może być wykorzystanych wiele baz bibliograficznych

BibTeX (3)

- Struktura bazy bibliograficznej

```
@string { pbl: pwn = „Państwowe Wydawnictwa Naukowe” }  
  
@UNPUBLISHED { cos_tam,  
    author = „Oren Patashnik”,  
    title = „{\BibTeX ing}”,  
    note = „Documentation for general {\BibTeX} users”,  
    publisher = pbl: pwn,  
    month = „8-” # feb,  
    year = 1988 }
```

- Definiowanie własnego pola: *pbl: pwn*

Bibliografia

- 1) Borzyszkowski, Andrzej. BibTeX – narzędzia do przygotowania bibliografii. W: Instytut Podstaw Informatyki PAN, Gdańsk [online], [dostęp 11 marca 2007]
Dostępny w internecie: <<http://www.ipipan.gda.pl>>.
- 2) Ewa Kozarska. ABC bibliografii załącznikowej. Akademia Podlaska [online], [dostęp 5 marca 2007]. Dostępny w internecie: <<http://www.ap.siedlce.pl>>.
- 3) Akademia Ekonomiczna w Krakowie – Biblioteka Główna AE, [online], [dostęp 4 marca 2007]. Dostępny w internecie: <[http:// www.ae.krakow.pl](http://www.ae.krakow.pl) >.

Dziękuję za uwagę